Cercetări arheologice la bolnița cu hramul „*Schimbarea la Față a lui Iisus*”, Mănăstirea Bistrița, comuna Costeşti, județul Vâlcea

Claudiu Tulugea

În perioada 20.11.2006 – 23.11.2006 s-au efectuat săpături arheologice preventive[1] la bolnița „Schimbarea la Față a lui Iisus” din cadrul ansamblului de arhitectură al Mânăstirii Bistrița, unde s-a realizat un dren de interceptare a apelor din amonte, lucrare finanțată de Oficiul Național al Monumentelor Istorice.

Mânăstirea Bistrița se află la 45 km nord-vest de municipiul Rm. Vâlcea, în mica depresiune subcarpatică Costeşti – Bistrița. Limita de nord a depresiunii Bistrița, unde este amplasată mânăstirea se află la 560 m altitudine, este alcătuită din muntele Arnota, prelungirea masivului calcaros Buila, iar cele de est şi vest sunt formate din dealul Neagota, respectiv pârâul Bistrița.

Depresiunea Costeşti – Bistrița, prin poziția ei geografică, a fost întotdeauna propice aşezărilor omeneşti. În peştera Haiducilor, situată în partea de Vest a muntelui Bistrița au fost găsite oase de Ursus Spelaeus; fragmente ceramice din epoca bronzului şi din prima epocă a fierului.[2] Pe coastele dealurilor din jur s-au găsit urme de locuire aparținând culturii Coțofeni, Verbicioara, sfârşitul primei epoci a fierului, din epoca dacică şi, sporadic, din epoca romană şi evul mediu timpuriu (sec. X-XII)[3]. În satul Ferigile a fost identificată o necropolă tumulară cu 149 tumuli, o necropolă plană cu 28 morminte şi un tumul izolat (150)[3].

Ctitorie a boierilor Craioveşti, datând din jurul anilor 1491 – 1492, Mânăstirea Bistrița se înscrie între străvechile vetre monahale vâlcene. Prima atestare documentară a mânăstirii se păstrează în „*Hrisovul de danie*” dat de Vlad Vodă Călugărul la 1494. În anul 1497 marele ban Barbu Craiovescu a adus de la Constantinopol moaştele Sfântului Grigorie Decapolitul (780 – 842 d. Hr.), originar din Decapolia Asiei Mici, dania aparținând lui Constantin Şerban Basarab (1654 – 1658) şi a soției sale doamna Bălaşa[4].

Din ctitoria Craioveştilor se mai păstrează astăzi doar bisericuța bolniței, cea mai veche biserică – bolniță din județul Vâlcea, singura rămasă din secolul al XVI – lea, ctitoria banului Barbu Craiovescu. A fost construită de călugării sihaştri la îndemnul Sfântului Nicodim de la Tismana. Datarea bolniței

---

[1] Cercetarea arheologică s-a realizat conform autorizației nr. 493/2006. Din colectivul de cercetare au făcut parte: Iosifaru Mariana – responsabil şantier, Fântâneanu Cristinel, Tulugea Claudiu.

[2] Pr. Gh. Petre Govora, *O preistorie a Nord – Estului Olteniei*, Rm. Vâlcea, 1995, p. 64.

[3] Alexandru Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile, monografie arheologică*, Bucureşti 1967, p. 186 şi 190.

[3] *Ibidem*, p. 107 – 190.

[4] xxx *Eparhia Râmnicului şi Argeşului*, Monografie, Rm. Vâlcea, 1976, vol. I, p. 174.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

de la Bistrița a născut controverse. Se consideră ca dată a sfințirii anii 1520 – 1521. Pictura care împodobeşte biserica, atribuită zugravilor Dumitru şi Chirtop este de o realizare artistică valoroasă, a doua ca vechime din Oltenia după cea din pronaosul Mânăstirii Cozia (1388)[5]. Pridvorul deschis a fost adăugat şi zugrăvit de Andriiana, soția vornicului Şerban Cantacuzino al II-lea, zis Măgureanu, în 1710, aşa cum reiese din pisania de pe peretele de deasupra uşii de intrare în biserică:

„ + Acestu pritvor zugrăvitu-s-au den bun gândul dumneaei jupânesei Andriianei vornicesei, a dumnealui Şerban Cantacuzino vel vornicu, în zilele luminatului domnu, Ioan Constandin B(rîncoveanu) basarabă voevod, fiindu egumen chir Stefan ieromonahu; mai 18 d(ăni), 7218. I zografii, Iosif ieromonah, Hranite." [6]

Biserica – bolniță are un plan dreptunghiular şi altar poligonal (cu cinci laturi). Pridvorul este deschis şi se sprijină pe zece stâlpi de forme diferite.

Împrejurul bisericii a existat un foarte frumos parc (după spusele mitropolitului Neofit I -1746), care cu trecerea timpului s-a desființat.

Până la 1948 Bistrița a fost mânăstire de călugări. Prin Hotărârea Sinodului a fost transformată în mânăstire cu obşte de maici, iar apoi, prin Decretul 410/1959 desființată. Din 1984, mânăstirea revine în cadrul Episcopiei Râmnicului şi începe un amplu proces de revigorare a vieții monahale. În prezent este mânăstire de maici.

Conform proiectului tehnic, drenul s-a realizat la 3 m de biserică pe laturile de nord şi sud şi 2 m pe latura de vest. Biserica – bolniță este situată pe un platou cu o uşoară înclinare vest-est până la altar, în continuare panta devenind mai abruptă. Diferența de nivel între biserica – bolniță şi biserica „*Adormirea Maicii Domnului*" este de aproximativ 12 m. Cercetarea arheologică s-a desfăşurat conform proiectului tehnic, fiind trasate trei secțiuni pe cele trei laturi amintite. Secțiunile au fost notate astfel: pe latura de nord, S I, dimensiuni 24 m x 0,50 m x – 1,30 m – 0,00 m (adâncimea variază în funcție de înclinarea pantei) (foto 2); pe latura de sud, S II, dimensiuni de 21 m x 0,50 m x – 1,30 m – 0,00 m (foto 3); pe latura de vest, S III, dimensiuni 12,00 m x 0,50 m x – 1,30 m.

Stratigrafie S I:

- 0,00 m – 0,10 (0,15) m – sol vegetal. La 4,60 m est de capătul vestic al secțiunii, solul vegetal este întrerupt de un pavaj din pietre de râu puse pe un pat de nisip, având lățimea de 1 m şi adâncimea de 0,15 m care constituie trotuarul de acces spre pridvor;
- 0,10 (0,15)m – 0,25 m – pământ de umplutură cu multe resturi de cărămizi sparte, mortar, var, pietriş de la intervențiile pe monument făcute în decursul timpului;

---

[5] Ligia Elena Rizea, Ioana Ene, *Monumente istorice din județul Vâlcea. Repertoriu şi cronologie*, Rm. Vâlcea, 2007, p. 79 – 80.

[6] C. Bălan, *Inscripții medievale şi din epoca modernă a României. Județul istoric Vâlcea (sec. XIV – 1848)*, Bucureşti, 2005, p. 227 – 228: C. Alecsandrescu *Dicționar geografic al județului Vâlcea*, Bucureşti, 1893, p. 49; Al. Odobescu *Schiturile şi Metoaşele mânăstirii Bistrița, din Vâlcea*, în *BCMI I*, 1908, p. 101 – 102, fig. 2.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

- 0,25 m – 0,60 m – pământ brun – negru fără material arheologic, cu excepția unor resturi de cărămizi întregi şi fragmentare prinse cu mortar dezvelite la 14,50 m est de capătul vestic al S I, având următoarele dimensiuni: 0,60 m pe lungimea şanțului, 0,50 m pe lățime şi grosimea de 0,15 m, surprinse de 0,40 m. Probabil aceste resturi provin de la un trotuar anterior. Nu s-a realizat o casetare pentru urmărirea lui (foto 4);
- 0,60 m – 1,30 m – pământ galben în amestec cu mult pietriş de granulații diferite, steril.

La 0,85 m de capătul vestic al S I, pe taluzul de sud al acesteia se conturează o groapă de mormânt, imediat sub nivelul de umplutură. Dimensiuni pe taluz: 2,10 m, 0,40 m în S I şi adâncimea – 1,10 m (de la nivelul de călcare actual). Notat cu MI, mormântul aparține unui călugăr . Se află la aproximativ 3 m nord de pridvor. Scheletul era aşezat în poziție decubit dorsal, având o orientare tipică ritualului creştin (vest-est). Capul era fixat pe o cărămidă având dimensiunile de 0,25 x 0,15 x 0,40 m (foto 5), iar de o parte şi de cealaltă se află alte două cărămizi, mai mici, dintre care una cu inscripție, având dimensiunile de 0,26 x 0,14 x 0,03 m (foto 6):

ΠΡΟΚΟΠΙЄ	PROCOPIE
MONAX	MONAH
1886 MAPTIE 17	1886, MARTIE 17

La 20 cm nord-vest de acesta, în poziție secundară, s-au descoperit resturi din craniu şi schelet, fragmentare, iar în apropierea acestora, tot în poziție secundară, o cărămidă cu dimensiunile de 0,25 x 0,13 x 0,035 m (foto 7), cu inscripția:

ΠAICЇЄ M	PAISIE M[ONA] (H)

Stratigrafie S II :
- 0,00 m – 0,10 m: sol vegetal.
- 0,10 m – 0,25 m: umplutură.
- 0,25 m – 0,80 m: pământ brun-negru. La 2,20 m est de capătul vestic al S II, la adâncimea de 0,60 m, a apărut o conductă de apă nefuncțională care a afectat situl, dispusă oblic pe lățimea şanțului, deoarece în şanțul în care aceasta a fost amplasată, în jurul ei şi sub ea, până la adâncimea de (–) 0,70 m şi o lățime de 0,50 m au fost găsite trei cărămizi cu inscripții provenind de la mai multe morminte distruse:

1. cărămidă având dimensiunile de 0,22 x 0,12 x 0,03 m şi următoarea inscripție (foto 8):

IC XC	IS[US] H[RI]S[TOS]
NI KA	NI KA
TЄOΦIΛAT	TEOFILAT
IOPOMONA	IEROMONA(H)
1878 MARTIЄ	1878 MARTI(E)
28	28

Fiind un preot călugăr considerăm că fragmentul din piele groasă prinsă cu nituri, care probabil era fixat pe Evanghelia cu care sunt înmormântați de

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

obicei preoții, precum şi un fragment de mătase de culoare neagră, au aparținut acestuia.

2. cărămidă având dimensiunile de 0,26 x 0,16 x 0,04 m şi următoarea inscripție (foto 9):

+ IC XC	+ IS[US]H[RI]S[TOS]
- MOHA BACИЛИЄ	- MONAH[UL] VASILIE

Cărămida a fost întregită de noi din trei fragmente. Este singura care a fost inscripționată după ardere, prin scrijelire.

3. cărămidă având dimensiunile de 0,240 x 0,125 x 0,04 m şi următoarea inscripție (foto 10):

ПАХОМІЄ:	PAHOMIE:
MONA: 1838	MONA(H): 1838

- la 11,30 m est de capătul şanțului şi adâncimea de 0,80 m, au fost descoperite mai multe cărămizi cu inscripții, care se află în apropierea taluzului de sud al S II (nu s-a realizat casetare).

În şanț au fost găsite trei cărămizi cu inscripție, pe o lățime de 0,15 m şi o lungime de 0,30 m, cu puține oseminte umane sfărâmate şi împrăştiate. Deşi inscripțiile de pe cărămizi indică folosirea lor la inmormântări, nu putem preciza în ce condiții au fost depozitate aici, deoarece în profil nu se distinge nici o groapă (foto 10).

1. cărămidă având dimemnsiunile de 0,24 x 0,125 x 0,04 şi următoarea inscripție (foto 11):

ПРЄСТАВИ + СН РАБЪБ^{X}ІН
МОН^{X}АНСДНА ЛБТО М
/СЛЄ : НN8РІН: І
A RĂPOSAT + SFÂNT ROBUL LUI DUMNEZEU
MONAHUL ISAIIA LA LEATUL
7235 (1727): IANUARII: 2 […]

2. cărămidă fragmentară având dimensiunile de 0,29 (?) x 0,16 x 0,055 m şi inscripția (foto 12):

dΦ: ЄКІМО	…AF: SCHIMO[NA]
X 1848	H 1848

3. cărămidă având dimensiunile de 0,25 x 0,13 x 0,035 m şi următoarea inscripție (foto 13):

ІΨΔ^{N} СХИМО^{X} IOA(N) SHIMO[NO](H)

- 0,80 m – 1,30 m: pământ galben pietros steril.

În S III nu au fost descoperite urme sau materiale arheologice, stratigrafia fiind simplă ca şi în S I şi S II.

Deşi pe terasa unde este amplasată Bolnița, pe partea stângă a drumului de acces, au fost descoperite fragmente ceramice aparținând ultimei faze a culturii Ferigile[7], în timpul săpăturilor la dren nu au fost descoperite alte materiale în afara celor menționate.

Nu excludem posibilitatea ca o cercetare viitoare pe terasa amintită să rezerve surpriza altor descoperiri, ținând seama că întreaga depresiune Costeşti –

[7] Pr. Gheorghe Petre Govora, *op. cit.*, p. 64.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

Bistrița este un adevărat tezaur istoric cu descoperiri din preistorie până în epoca modernă.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro